

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Verslag van de vergadering van de Bouwbegeleidingscommissie op 17 mei 2022

Griffie commissies Internationaal en Ruimtelijk
Bouwbegeleidingscommissie
R. Konings

Aanwezige leden: de heer Aartsen (fungerend commissievoorzitter, VVD), mevrouw van Ginneken (D66), de heer Geurts (CDA), de heer Thijssen (PvdA), mevrouw Bromet (GroenLinks), mevrouw De Vries en mevrouw Kooij (namens het fractiepersoneel), mevrouw Tielens-Tripels (namens het ambtelijk personeel) en de heer Dronkers (namens de OR)

Aanwezige adviseurs: de heer Van Rhijn (directeur Huisvesting van de Tweede Kamer), mevrouw Wouters (projectmanager renovatie van de Tweede Kamer), de heer De Bruijn (integraal adviseur), de heer Van Noord (architect), mevrouw Berntsen (coördinerend architect van het RVB), mevrouw Bloemert (plv. directeur van het RVB), de heer Paardekooper (projectmanager van het RVB), de heer Van Bergen (duurzaamheidsadviseur DGMR), de heer Boukens (technisch adviseur Arcadis)

Aanwezig als toehoorder: mevrouw de Geus-Godschalk (projectmanager huisvesting van de Tweede Kamer)

*Griffier: mevrouw Konings
Adjunct-griffier: mevrouw Burger*

Afwezig met bericht van verhindering: de heer Kops (PVV), de heer Stoffer (SGP), mevrouw Nollen (namens het ambtelijk personeel), mevrouw Roos (Griffier), de heer Unger (programmadirecteur renovatie van het RVB)

1. Opening en mededelingen

De commissievoorzitter opent de vergadering en heet iedereen welkom. Hij verwelkomt in het bijzonder mevrouw Van Ginneken als nieuw BBC-lid. Enkele leden komen later of moeten eerder weg i.v.m. de plenaire agenda.

2. Conceptverslag BBC-vergadering van 10 mei 2022

Het verslag wordt met twee wijzigingen vastgesteld:

- Bij ingreep H5 (balkons Statenpassage) wordt verduidelijkt dat het gaat om de algemene veiligheid van de balkons, en niet zozeer om het risico dat niet-gekende bezoekers er misschien kunnen komen;
- De zorgen over het ruimtevraagstuk worden scherper verwoord. Een van de BBC-leden heeft over het verlies aan kantoorruimtes letterlijk gezegd dat 'we dit niet gaan doen' en hecht eraan dat dit in het verslag wordt opgenomen.

3. Terugkoppeling Presidium

De commissievoorzitter meldt dat de derde vergadering d.d. 24 mei helaas geen doorgang kan vinden, omdat het RVB meer tijd nodig heeft om de financiële dekking voor het DO rond te krijgen. Hij brengt in herinnering dat de financiële dekking rond moet zijn vóórdat de BBC haar advies aan het Presidium afrondt. De behandeling van

het DO door het Presidium blijft staan op 14 juni a.s. Er zal in overleg met de leden een nieuwe datum gezocht worden voor de BBC-vergadering.¹

4. Definitief ontwerp voor de renovatie (vervolg)

Het RVB geeft presentaties over de brede thema's in het DO: techniek, duurzaamheid, ruimtestaat en de langetermijnhuisvesting, integrale toegankelijkheid en renovatie vs. restauratie. Er vindt een eerste bespreking plaats.

Techniek incl. klimaat en comfort, dhr. Boukens

De BBC krijgt een presentatie over de opzet van de installaties, inclusief de technische hoofdinfrastructuur (THI; voorheen de Centrale Energievoorziening), bedrijfszekerheid, en comfort en binnenklimaat. De technische verbeteringen maken een groot onderdeel uit van de renovatie. De BBC wordt gevraagd zich uit te spreken over de voorgestelde klimaatconcepten en de mate van comfort dat daarmee wordt behaald.

- De BBC-leden stellen enkele verduidelijkende vragen over de noodstroomvoorziening, de functies in de kelder van gebouwdeel N en de akoestiek;
- Een lid benadrukt dat de veiligheid van de dataservers van groot belang is en vraagt met welke veiligheidsscenario's er rekening wordt gehouden;
- De commissievoorzitter vraagt of het klopt dat de temperatuur straks per werkkamer bediend kan worden en of de temperatuur in alle ruimtes van het gebouw straks aan de eisen voldoet. Dat is het geval;
- Op verzoek van de commissievoorzitter komt de beveiliging van de THI terug in de derde vergadering omdat daar nog wat vragen over zijn. Dat zegt het RVB toe.

De BBC kan zich vinden in de voorstellen voor techniek, comfort en klimaat. De beveiliging van de THI komt terug in de derde vergadering.

Duurzaamheid, door dhr. Van Bergen

Duurzaamheid is gedurende het project in belang toegenomen. Het gaat om 1) het beperken van de energievraag, 2) gebruik van duurzame energie, en 3) het efficiënt gebruiken van eindige energiebronnen. Een groot aantal maatregelen zit al in het DO. Naar aanleiding van o.a. de motie-Smeulders is er gekeken naar aanvullende mogelijkheden op dit gebied. De presentatie gaat hier nader op in. Er wordt ook aandacht besteed aan circulariteit. De duurzaamheidsadviseur benadrukt o.a. dat dingen er als gevolg van hergebruik soms anders uitzien dan we gewend zijn (nieuw besef over materiaalgebruik).

- Een lid vraagt of hergebruik duurder is of niet. De duurzaamheidsadviseur antwoordt dat dit nog wordt onderzocht. Circulariteit vergt meer inspanning en innovatie;
- Een lid vraagt of er ook naar biobased-materialen wordt gekeken. Dat is het geval. Bij het maken van keuzes voor inkoop wordt in eerste instantie gekeken naar hergebruik en biobased-opties;
- Een lid adviseert om een hoge ambitie en concrete doelstelling t.a.v. circulariteit en biobased-materialen neer te zetten;
- Een lid geeft aan dat de materialen en spullen op het Binnenhof vaak een geschiedenis hebben. Ze vertelt als voorbeeld een leuke anekdote over de gordijnen in gebouwdeel K en adviseert om na te gaan wie deze precies uitgezocht heeft;
- Enkele leden vragen waar de energie in de toekomst precies vandaan komt en of en wanneer de Tweede Kamer in de toekomst volledig energieneutraal wordt. Het RVB komt hier in de volgende vergadering op terug;
- Diverse leden vragen naar de spanning tussen levensduur en hergebruik. Het antwoord is dat ook de spullen die hergebruikt worden weer 25 jaar mee moeten kunnen, en dat alles nieuw niet altijd beter is;
- Diverse leden vinden het van belang dat de ondersteunende diensten betrokken worden bij keuzes over inkoop en hergebruik van spullen, materialen en installaties;

---

¹ Na de vergadering is gebleken dat deze planning niet wordt gehaald. De derde BBC-vergadering vindt plaats op 28 juni 2022 en de Presidiumvergadering op 6 juli 2022.

- Een lid vraagt of een hoge ambitie t.a.v. innovatie niet bijt met de planning van de renovatie. Het RVB antwoordt dat dit een terechte zorg is, maar dat dit op dit moment niet tot problemen qua planning leidt.

De BBC kan zich vinden in de voorstellen ten aanzien van duurzaamheid en circulariteit. Zij overweegt in het advies aan het Presidium in elk geval in te gaan op het betrekken van de ondersteunende diensten bij het maken van keuzes t.a.v. hergebruik van spullen, materialen en installaties. Verdere keuzes t.a.v. duurzaamheid moeten worden besproken in de derde vergadering, als meer duidelijk is over de financiën.

Ruimtestaat, door mevrouw Berntsen

In het VO zijn alle grote ruimtevraagstukken opgelost, waarbij alle functies een logische plek hebben gekregen in het complex. In de DO-fase is dit nader uitgewerkt. Hierbij zijn vierkante meters kantoorruimte verloren gegaan t.o.v. in het VO. In totaal is er 500 m2 minder kantoorruimte in het hoofdcomplex beschikbaar dan in de huidige situatie. Ook moeten enkele functies buiten het hoofdcomplex worden geplaatst, zoals de fietsenstalling en de historische boekencollectie. Daarmee voldoet het DO qua ruimtestaat niet volledig aan het PvE. Dat is het gevolg van: meer techniek en installaties die een plek moeten krijgen; accommoderen van toenemend aantal bezoekers; intensivering van het primaire proces; toenemende druk op werkruimte in het hoofdcomplex; monumentale gebouwen; beveiligingszoning waardoor niet alle functies/locaties uitwisselbaar zijn; fysieke grenzen van het Tweede Kamercomplex. Ook zijn er meer goede pantry's en printpunten voorzien. De presentatie van het RVB gaat hier nader op in. Er moeten moeilijke keuzes worden gemaakt over het ruimtegebruik. De BBC wordt gevraagd zich uit te spreken over de voorgestelde mogelijkheden om kantoorruimte al dan niet terug te winnen.

De directeur huisvesting van de Tweede Kamer vult in dit kader aan dat de functies die niet in het hoofdcomplex terugkomen, uitgewerkt worden in het project Dependances, een apart project dat is opgestart en onderdeel is van de lange termijn huisvesting. Het doel is om de projecten qua planning en oplevering op elkaar te laten aansluiten aangezien het een integraal functionerend complex is. De BBC wordt hier ook bij betrokken.

Er vindt een uitgebreide discussie plaats over het verlies van kantoorruimte. Enkele leden geven duidelijk aan dat het aantal m2 aan kantoorruimte gelijk moet blijven, anderen geven aan dat de nieuwe voorzieningen ook voordelen hebben.

Er wordt stilgestaan bij:

- De toekomstvisie op werken. Enerzijds wordt er mogelijk meer thuisgewerkt, anderzijds is de Kamer daarbij een vreemde eend in de bijt aangezien de Kamerbewoners in de regel allemaal op di-woe-do 'in huis' zijn en veel ondersteunende diensten, maar niet alle, dan ook op kantoor moeten werken. Het is ook aan de fracties zelf invulling te geven aan hun visie op werken;
- Vasthouden aan het Programma van Eisen;
- De toegevoegde waarde van open ruimtes voor alle Kamerbewoners zoals informele zitjes;
- De eventuele flexibele inzetbaarheid van ruimtes (bijvoorbeeld zowel als kantoor als vergaderruimte te gebruiken) en de extra kosten daarvan;
- Een toename van het aantal Kamerbewoners;
- De afspraak dat elk Kamerlid recht heeft op 52 m2 incl. personeel;
- De uitvoering van de motie-Jetten over verhogen van het budget voor de ondersteuning van parlementariërs en de subsidie aan politieke partijen.

De BBC constateert dat zij over onvoldoende informatie beschikt om op dit moment afgewogen keuzes te maken over het al dan niet terugwinnen van kantoorruimte. Het RVB wordt gevraagd duidelijk aan te geven waar meer kantoorruimte kan worden gecreëerd en wat de consequenties zijn voor het aantal informele ontmoetingsplekken en andere voorzieningen, in hoeverre en waar het gebouw flexibel gebruikt kan worden, en wat het kost. Dit komt in de volgende vergadering terug.

Tot slot constateert de commissievoorzitter dat er in de voorstellen diverse werkhypothesen staan en benoemt dat hij ervan uit gaat dat die zich voltrekken. Het RVB bevestigt dit.

Integrale toegankelijkheid, mevrouw Berntsen

Na het vaststellen van het projectbudget voor de renovatie van het Tweede Kamercomplex is het VN-verdrag Handicap geratificeerd en de Wet op gelijke behandeling handicap of chronische ziekte ingevoerd. De nieuwe normen gaan verder dan wat er in het PvE staat en dan waarvoor is gebudgetteerd. De nieuwe wet- en regelgeving spreekt vooral normen/ambitie uit en is het niet heel concreet in wat verplicht is. Bureau Ongehinderd is gevraagd het DO te beoordelen op integrale toegankelijkheid. Het RVB heeft in kaart gebracht welke van de mogelijke grote en kleine verbeterpunten al in het DO zitten en welke aanvullend mogelijk zijn (eenvoudig inpasbaar en complex inpasbaar). Twee grote vraagstukken zijn het integraal toegankelijk maken van de tunnel naar de parkeergarage en een tweede lift in de perstoren. De afweging tussen het verbeteren van de gelijkwaardigheid door ingrepen vs. de impact/kosten is complex; de BBC wordt gevraagd zich hierover uit te spreken. Er is op dit moment nog geen financiële dekking voor aanvullende ingrepen ten opzichte van wat in het PvE staat.

- De BBC-leden hechten zeer aan het integraal toegankelijk maken van het gebouw, met name de publieke ruimtes. Enkele leden onderstrepen dit met voorbeelden. Zij willen dat het gebouw in elk geval gaat voldoen aan het PvE en de geldende wet- en regelgeving. Het RVB geeft aan dat veel wet- en regelgeving nog in de maak is, en dat de eisen daarin niet altijd concreet zijn waardoor er nog altijd afwegingen te maken zijn;
- Een BBC-lid pleit met het oog op inclusiviteit voor genderneutrale toiletten in het publieke en niet-publieke gebied, op elke verdieping van elk gebouw. Hierover vindt een discussie plaats. Er is behoefte aan voldoende aparte herentoiletten, damestoiletten en genderneutrale toiletten. Afgesproken wordt dat het RVB en Programmabureau van de Kamer voor de volgende vergadering in kaart brengen wat er technisch mogelijk is en of het financiële consequenties heeft. Het RVB verduidelijkt dat keuzes hierin waarschijnlijk ook in de TO-fase nog gemaakt kunnen worden.

De BBC overweegt het Presidium in elk geval te adviseren het publieke gebied zo veel als mogelijk integraal toegankelijk te maken. Verdere afwegingen worden gemaakt als er in de volgende vergadering meer inzicht is in de financiële dekking. Het RVB wordt gevraagd aan te geven 1) wat vanuit het PvE al in het ontwerp dient te zitten, 2) wat redelijkerwijs aanvullend gedaan zou kunnen worden als de gebruikers dat vragen.

Renovatie versus restauratie, door mevrouw Berndsen

De renovatie van het Binnenhof is een renovatieproject en geen restauratieproject. In deze presentatie licht het RVB toe wat onder renovatie valt en wat niet. Binnen de reikwijdte valt conserveren, gedeeltelijk repareren, en verbeteren (zoals beveiliging). Waar mogelijk wordt aangesloten bij de originele staat, bijvoorbeeld in het kleurgebruik. Buiten de reikwijdte valt bijvoorbeeld het terugbrengen van sjablonen en stempels en de ornamentiek, en het restaureren van bijvoorbeeld de stijkkamers. De BBC kan kennisnemen van de presentatie en opmerkingen maar hoeft niet expliciet te adviseren aangezien dit ook een onderwerp is waar de commissie BiZa over spreekt (zie de toezegging van de voormalige staatssecretaris van BZK aan de commissie BiZa over het informeren van de Kamer over de benodigde restauratiewerkzaamheden aan het Binnenhof inclusief een kostenindexatie voegen, naar aanleiding van de vraag van de heer Bisschop.)

- Een BBC-lid vraagt hoe lang het gebouw na de renovatie mee kan. Het RVB geeft aan: 25 jaar geen onderhoud.
- De commissievoorzitter geeft aan dat het eeuwig zonde zou zijn om bijvoorbeeld de stijkkamers niet te restaureren, al realiseert hij zich dat het qua planning en kosten niet kan. Hij suggereert te zoeken naar externe financiering voor het restaureren van bijzondere ruimtes. De BBC adviseert het RVB om dit na te gaan. Het RVB zegt dit toe dit te onderzoeken.

5. Rondvraag en sluiting

Een BBC-lid vraagt naar de kolfruimtes. Waar zijn die voorzien en welke voorzieningen zijn getroffen? Dit wordt uitgezocht. De commissievoorzitter sluit de vergadering en bedankt iedereen voor zijn aanwezigheid.